

náhražkových surovin⁴). Z kontextů, v nichž se výraz *šmakuláda* vyskytuje, vyplývá, že právě kvalita použitých surovin je rozhodující (např. *Jsou to sladké šmakulády. Krutá pravda o ledových čajích: Není v nich skoro žádný čaj!*; *šmakulády jako například chipsy z kuřečích kůží jsou ránou mezi oči všem, kteří se snaží o kultivaci české kuchyně*, viz SYN verze 4). Za výstižnější tedy považujeme význam ,pokrm nebo potravinářský výrobek zhotovený z nekvalitních surovin⁵.

V tomto významu používá slovo *šmakuláda* i tvůrce kuchařek a internetových pořadů o gastronomii Roman Vaněk (*1969), který je někdy mylně považován za autora tohoto slova: *pro největší kulinářská zvěrstva vymyslel slovo šmakuláda* (Sotona, 2013).² R. Vaněk získal výuční list v oboru kuchař v roce 2011, ale pojmenování *šmakuláda* je doloženo mnohem dříve. Slovo však zpopularizoval, a to především prostřednictvím svého internetového pořadu *Peklo na talíři*, v němž kritizoval úroveň české gastronomie a stolování (2012–2013, 77 epizod, výraz *šmakuláda* je obsažen v názvech pěti epizod).

Slovotvorným základem apelaativa *šmakuláda* je substantivum *šmak* přejaté z němčiny (raně novohornoněmecké *schmack* ,chuť⁶; Rejzek, 2015); ve Slovníku spisovného jazyka českého je uvedeno s významem ,chuť, příchut⁷ a klasifikováno jako zastaralé a obecné. Dále je substantivum *šmakuláda* dotvořeno podle feminin na *-láda* označujících požívatinu, např. *čokoláda* (nářečně též *čokoláda*, *čekuláda*, *čikuláda*, *čukuláda* aj. – doklady z Archivu lidového jazyka dialektologického oddělení ÚJČ), *marmeláda*, *remuláda*.

Podobně jsou utvořeny další neologismy (exemplifikace v závorkách jsou z databáze Neomat), např. *aeroláda* (*aeroláda je taková*

² R. Vaněk dne 15. 11. 2013 přidal heslo *šmakuláda* do slovníku Čeština 2.0.

čokoláda s bublinkami), *cibuláda* (*cibulová zavařenina neboli cibuláda*), *houboláda* (*palačinka s houboládou*), *košoláda* (*podle Belgičanů je čokoláda vyrobená z něčeho jiného než z kakaa prostě „košoláda“*, *od francouzského „cochon“*, v překladu čuně), *medoláda* (*Těchonická medoláda s mandlemi, švestkami a mákem*). Velmi chutný pokrm můžeme pojmenovat *mňamuláda*³.

Námi sledované slovo se užívá i v řidších obměnách *šmakoláda* a *šmakulajda*.⁴ Podobá slova *šmakoláda* navozuje souvislost se slovem *čokoláda* (*šmakoláda je asi všechno, co je chutné a oblíbené. Slovo může vyvolat představu čokolády*⁵). Rozšíření varianty *šmakulajda* s expresivním zakončením *-ajda* (např. *jak málo lidem stačí, cukr naředit vodou, oparfémovat a je šmakulajda na světě*⁶) mohlo být ovlivněno existencí dalších pojmenování na *-ajda* patřících do kategorie názvů pokrmů, a to *kulajda* ,polévka z mléka a brambor⁷, *cibulajda* ,cibulová omáčka⁸, *bramborajda* ,bramborová polévka⁹.

Substantivum *šmakuláda* je vhodným východiskem pro další odvozování. Adjekti-

³ Viz <<http://veganodaktyl.veganka.cz/?p=1543>> [cit. 2017-01-08].

⁴ Na internetu se vyskytuje též ojedinělá obměna *šmakulanda*; toto označení se nevztahuje k pokrmům, jedná se o titulky k fotografii zobrazující rekonstrukci domu; lze předpokládat, že slovo *šmakulanda* je užito ironicky ve významu ,požitek⁸, viz http://www.pictaram.com/user/slavo83/350331493/1194953058456918945_350331493 [cit. 2017-01-08].

⁵ Viz <<http://zhola.com/zaslo/guestbook/vypis.php?zacatek=15>> [cit. 2017-01-08].

⁶ Viz <<http://www.zdravapotravina.cz/sirupy/zon-sirup-s-prichuti-malina-zon-spol-s-r-o>> [cit. 2017-01-08].

⁷ V Slovníku nářečí českého jazyka jsou doloženy i další expresivní nářeční výrazy zakončené formantem *-ajda*, např. *bakulajda* ,opuchlina⁷, *burajda* ,slaměný klobouk⁸, *čuhajda* ,nepořádná žena; žena vysoké postavy⁹.

vum *šmakuládový* se užívá jak ve významu ,chutný⁸ (např. *nejedná-li se o nějakou šmakuládovou extratřídou*⁸), tak i ve významu ,vyrobený z nekvalitních surovin; nechutný⁹ (např. *je to šmakuládový kořeněný mix, kvalitní masa bídná*⁹). Sloveso *šmakuládovat* je řidké a z kontextů lze vyvodit význam ,chutnat¹⁰, tj. význam shodný se slovesem *šmakovat* (např. *Japa by ti šmakuládovala Plzeňská dvanáctička*¹⁰). Substantivum *šmakuládovna* bylo užito jako název pro restauraci v mobilní hře *World Chef*¹¹, podle hráče uvedené hry se jedná o místo, kde se vyrábějí virtuální šmakulády. Doložena jsou i deminutiva *šmakuládka* (např. *kupované lečo, tak to musí být ale šmakuládka*¹²), *šmakoládka*, *šmakuládička* a *šmakoládička*.

V současné době jsou uvedená slova srozumitelná zejména těm, kteří znají činnost R. Vaňka, čas ukáže, zda se rozšíří i mezi ostatní uživatele jazyka.

LITERATURA

Co je šmakuláda. In: *Slovník cizích slov infoz.cz* [online]. [cit. 2017-01-09]. Dostupné z: <http://www.infoz.cz/smakulada/>.

Český národní korpus – SYN. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha. [Cit. 02.01.2017], dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

⁸ Viz <<http://forum.tea-earth.net/viewtopic.php?f=30&t=220&start=100>> [cit. 2017-01-08].

⁹ Viz <<http://zivot.poradna.net/q/reply/7052-snezeni-zkazeneho-masa?r=7081>> [cit. 2017-01-08].

¹⁰ Viz <<http://www.motorkari.cz/tema/?t=86384>> [cit. 2017-01-08].

¹¹ Viz např. <<http://www.online-games.co/video-cs/watch.php?vid=470e25c4c>> [cit. 2017-01-08].

¹² Viz <<http://www.prozeny.cz/komentare/zdravi-a-zivotni-styl/testy/36483-test-kupovaneho-leca-ktere-bylo-nej-a-kde-vas-vyrobcem-sidi?lastId=1014614>> [cit. 2017-01-08].

Databáze excerpčního materiálu Neomat (2015) [online]. Verze 3.0. Praha: Oddělení současné lexikologie a lexikografie Ústavu pro jazyk český AV ČR. [Cit. 2017-01-05.] <<http://neologismy.cz/>>.

MORAVEC, O. (1985): *Dávno-nedávno, daleko-nedaleko: pohádky, pověsti a šibalinu středních Čech*. Praha: Středočeské nakladatelství a knihkupectví.

Peklo na talíři. *Stream*, © 1996–2017. [cit. 2017-01-06]. Dostupné z: <https://www.stream.cz/porady/peklonataliri>.

REJZEK, J. (2015): *Český etymologický slovník*. Voznice: LEDA.

Slovník nářečí českého jazyka (2016–2017) [online]. Brno: dialektologické oddělení Ústavu pro jazyk český AV ČR. [cit. 2017-01-03]. Dostupné z: <http://snecj.ujc.cas.cz>.

Slovník spisovného jazyka českého VI (1989), Š–U. Praha: Academia.

SOTONA, J.: Roman Vaněk: Za blbou náladou hledej špatné jídlo. In: *Novinky.cz* [online] 14.11.2013 [cit. 2017-01-06]. Dostupné z: <http://www.novinky.cz/zena/styl/318007-roman-vanek-za-blbou-naladou-hledej-spatne-jidlo.html>.

Šmakuláda. In: *Čeština 2.0* [online] 15. 11. 2013 [cit. 2017-01-02]. Dostupné z: <http://cestina20.cz/slovník/smakulada>.

Martina Ireinová

Ústav pro jazyk český AV ČR
Veveří 97, 602 00 Brno
ireinova@iach.cz

nících, které podobu k r. 1300 rekonstruují, nacházíme krácení (např. u *vinopal*, *ranocěl*) i ponechanou délku (např. v případech *mlékojěd*, *piesnotvor*). Otázkou zůstává také krácení, příp. zachování délky v druhém komponentu.

Analogickou situaci, pokud jde o slovo- tvorné vztahy, ukazuje frazém *váletí hody* ‚hodovat‘ (ChelčArc 170v, KorMan 37v a 174r), od něj odvozené adjektivum *hodoválný* (ŽaltPod 41,5) a kompozičně-sufixální substantivum *hodoválek* ‚žráč, břichopásek‘ (HusPostH 111v). Ovšem doklady na tyto lexémy jsou jen pozdější, všechny pocházejí až z 15. století.

Pouze u Husa nacházíme také lexém *prdival* ‚povaleč‘ (HusPostH 87r). Zadní komponent *-val* mají také staročeská propriální kompozita *Pětival* (SSL LibIudPlz 2, 33r, 1413), mající přední člen číslovkový, a spřežka *Potměval* (ArchČ 17, 390, po 1494) s adverbální determinací.⁷ Pro dobu střední⁸ nacházíme lexém *loživál* (NitschPost 112), dále proprium *Pecivál* (TrestBuchl 164, 1616) a apelativní deminutivum *peciválek* (např. BílNebe 575 ad., DamPost I 277 ad., NitschPost II 66, WaldtKáz 244 ad.). Druhý, deverbální člen uvedených středněčeských kompozit je z reflexiva *váletí se*, první, substantivní, vyjadřuje lokalizaci. Nadávkou je o osobě užití *lejnival/lejnóval* (NitschPost 142 a II 57, DamPost II 936).

Apelativní kompozita s druhým členem *-val* tedy vesměs představují expresivní pojmenování osob.⁹ Do tohoto subsystému se organicky řadí i *smiechoval*, *šašek*, *kejklíř*, *herec* nebo *hudebník*, obecně stojící na okraji

⁷ Srov. StčS s. v. *prdival*, *pět(i)- a Potměval*.

⁸ Vycházíme z materiálu LDHBC. Zkratky pramenů uvádíme taktéž podle LDHBC.

⁹ Mimo subsystém pojmenování osob je již od 15. stol. doložen lexém *hovnivál/hovnivál* (jiného původu je pojmenování rostliny *kostival* (srov. Rejzek, 2015, s. 336).

společnosti a nahlížený z pohledu církevního nepříznivě (Středověký člověk a jeho svět, s. 305; Urbánek, 1958, s. 10 a 15).

Na závěr dodejme, že výsledkem tohoto způsobu práce bývá několik formalizovaných řádků hesla historického slovníku. Pokud je to slovník co nejstručnější, nejrychlejší a především bezdokladový, případně pokud moderní lexikografické zpracování slovní zásoby určitého období (například doby střední) úplně chybí, zůstává pak při jiných pohledech na historickou slovní zásobu, například při analýzách slovo- tvorných, zároveň nezbytné být nejprve sám sobě lexikografem.

LITERATURA

ESSČ: *Elektronický slovník staré češtiny* (2005–) [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 2017-01-01. <<http://vokabular.ujc.cas.cz/hledani.aspx>>.

ExcGb: *Kartotéka excerpce Jana Gebauera a jeho spolupracovníků* (2005–2006) [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 2017-01-01. <<http://vokabular.ujc.cas.cz/kartoteky.aspx?db=2>>.

GEBAUER, J. (1903): *Slovník staročeský*. Díl I., A–J. Praha: Česká grafická akciová společnost Unie.

JUNGMANN, J. (1838): *Slovník česko-německý*. Díl IV., S–U. Praha: Josefa Fetterlová. *Klaret a jeho družina*. Sv. II, *texty glossované* (1928). Ed. V. Flajšhans. Praha: Česká akademie věd a umění.

KYAS, V. (1997): *Česká bible v dějinách národního písemnictví*. Praha: Vyšehrad.

Legenda aurea (2014). Díl 2. Ed. B. W. Häuptli. Freiburg – Basel – Wien: Herder.

Legenda aurea (1890). Ed. T. Graesse. Vratislav: Guilelmus Koebner.

Legenda aurea (2012). Přel. V. Bahník – A. Vidmanová – I. Zachová. Ed. A. Vidmanová. Praha: Vyšehrad.

LDHBC: NEJEDLÝ, P. a kol. (2010): *Lexikální databáze humanistické a barokní*

češtiny [online]. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Cit. 2017-01-01. <<https://madla.ujc.cas.cz>>.

LE GOFF, J. (ed.) (1999): *Středověký člověk a jeho svět*. Praha: Vyšehrad.

REJZEK, J. (2015): *Český etymologický slovník*. 3. vyd. (2. přeprac. a rozšíř. vyd.). Praha: Leda.

StčS: *Staročeský slovník* (1968–2008). Praha: Academia.

ŠLOSAR, D. (1999): *Česká kompozita diachronně*. Brno: Masarykova univerzita.

URBÁNEK, R. (1958): *Jan Paleček, šašek krále Jiřího, a jeho předchůdci v zemích českých*. Praha: Československá akademie věd.

ŠMAKULÁDA*

The article deals with the meaning, use and origin of the word *šmakuláda* and its derivatives.

V tištěných slovnících popisujících spisovnou i nespisovnou slovní zásobu našeho jazyka pojmenování *šmakuláda* nenajdeme, ale doklady o jeho užití je možné vyhledat jednak v elektronickém neologickém archivu Neomat, jednak v Českém národním korpusu. V neologické databázi je zaznamenáno pět dokladů slova *šmakuláda*, vyexcerpovaných z publicistických textů z let 2012–2015 (např. *firmy krmily lidi podobnými šmakuládami, až začaly zdravotní průšvihy*¹). V korpusu SYN (verze 4) je apelativum *šmakuláda* doloženo 27krát, a to opět z publicistických titulů, avšak z let 2000–2014 (např. *Pořád se ještě cpeme šmakuládami, kterými nás zahrnuje „praškováci“ průmysl*).

* Tento příspěvek vznikl na základě řešení grantového projektu GAČR č. 16-04648S *Odras života našich předků v mizejících slovech*.

¹ Exmplifikace jsou uvedeny v podobě, jaká je doložena v citovaných zdrojích.

Úvodní stati: *Staročeský slovník. Úvodní stati, soupis pramenů a zkratk* (1968). Praha: Academia.

VIDMANOVÁ, A. (1982): K dataci staročeského Passionálu. *Listy filologické*, 105, s. 200–208.

VIDMANOVÁ, A. (1985): K původní podobě a textové tradici staročeského Passionálu. *Listy filologické*, 108, s. 16–23.

Irena Fuková

Ústav pro jazyk český AV ČR
Valentinská 1, 116 46 Praha 1
fukova@ujc.cas.cz